

**МОДЕРНИЗАЦИЯ ЖАРАЁНИДА РУС ТИЛИ ФАНИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕЗОНЛАРИ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.75.13.036>

Носирова Барно Тошпулатовна

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги академияси тилларни ўрганиш
кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация. Мазкур мақолада, модернизация жараёнида рус тили фани ўқитувчиларининг касбий компетентлигини ривожлантириш мезонлари илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинган. Шунингдек мақолада, педагогик қобилиятлар, педагогик диентология, педагогик бурч, адолат ва мажбурият таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллигини таъминлашда муҳим педагогик аҳамият касб этиши амалий жиҳатдан таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: таълим, ўқитувчи, педагогик одоб, модернизация, рус тили фани ўқитувчилари, касбий компетентлик, тамойил, методологик, дидактик, технологик, методик, давлат таълим стандартлари, касбий малака, креатив ёндашув.

**КРИТЕРИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ**

Носирова Барно Тошпулатовна,

преподаватель кафедры языков, Академия МВД Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье проводится научно-теоретический анализ критериев развития профессиональной компетентности учителей русского языка в условиях модернизации. В статье также анализируется практическая педагогическая роль педагогического мастерства, педагогической диентологии, педагогического долга, справедливости и обязательности в обеспечении преемственности и системности образования.

Ключевые слова: образование, учитель, педагогическая этика, модернизация, учителя русского языка, профессиональная компетентность, принцип, методические, дидактические, технологические, методические, государственные образовательные стандарты, профессиональная квалификация, творческий подход.

**CRITERIA FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF
RUSSIAN LANGUAGE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION**

Nosirova Barno Toshpulatovna

*Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
teacher of the department of languages*

This article provides a scientific and theoretical analysis of the criteria for the development of professional competence of Russian language teachers in the context of modernization. The article also analyzes the practical pedagogical role of pedagogical skills, pedagogical dientology, pedagogical duty, justice and commitment in ensuring the continuity and systemic nature of education.

Key words: education, teacher, pedagogical ethics, modernization, Russian language teachers, professional competence, principle, methodical, didactic, technological, methodical, state educational standards, professional qualification, creative approach.

Республикамизда таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий тамойиллари

сифатида таълим ва тарбиянинг инсонпарвар, демократик характерда эканлиги, таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллиги, умумий ўрта, шунингдек ўрта махсус, касб-хунар таълимининг мажбурийлиги, ўрта махсус, касб-хунар таълимининг йўналиши: академик лицей ёки касб-хунар коллежида ўқишни танлашнинг ихтиёрийлиги, таълим тизимининг дунёвий характерда эканлиги, давлат таълим стандартлари доирасида таълим олишнинг ҳамма учун очиклиги, таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндошув, билимли бўлишни ва истеъдодни рағбатлантириш, таълим тизимида давлат ва жамоат бошқарувини уйғунлаштириш кабилар белгилаб берилган. [4;]

Умумий ўрта таълим жараёнини модернизация қилишнинг истикболли йўналиши, педагогларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш асосида мутахассисларни методологик, дидактик, технологик, методик ва атамавий билимлар билан “қуроллантириш”дан иборат вазифаларни ўз ичига олади. Мазкур вазифалар ижросини таъминлаш қуйидагиларни ўз ичига олади: касбий салоҳиятнинг тузилиши ва таркибини шакллантиришга назарий ва услубий ёндашувларни ўрганиш;

мутахассисларнинг касбий компетенцияларнинг дидактик асосларини ишлаб чиқиш ва ҳ.к.

Тажриба ва кузатишларимизга таяниб, умумий ўрта таълим муассасаларида рус тили фани ўқитувчиларнинг касбига доир муҳим бўлган шахсий сифатларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг психологик ва педагогик механизмларини инновацион жиҳатдан таҳлил қилиш, касбий компетентлигини такомиллаштиришда қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни билишлари лозимлигини аниқладик:

- ўз профессионал, назарий ва амалий билимларини узлуксиз ошириб бориш, ўзининг дунёқараши, билим ва тажрибасини доимий равишда кенгайтириш, янги билимларни ўзлаштиришга интилиш, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда янги ахборотларни, илғор тажрибаларни ўрганиш;

- юксак касбий малака ва маънавий-ахлоқий фазилатларга, мантикий фикрлаш қобилиятига эга бўлиш, креативлик, зийраклик, кузатувчанлик, ҳамда билиш билан боғлиқ интеллектуал салоҳиятини ривожлантириш;

-ҳар томонлама кенг билим ва юксак профессионал маҳоратга эга педагог бўлиш, касб одобига оид илмий адабиёт ва оммавий нашрлардан фойдаланиш;

- билимдон педагогга хос сифатлар: - ижтимоий субъектлар билан ўзаро алоқада, маданий мулоқотда бўлиш;

- мутахассислик йўналиши бўйича ахборотларни излаш, топиш, уларни таълим мазмунига таянган ҳолда қайта ишлаш ва касбий фаолият жараёнида - улардан самарали фойдалана билиш;

- ўқув ахборотларини ўқувчиларга етказиб бера олиш.

-хорижий тилларни ўзлаштириш, хорижий тилда турли жанрдаги (телекўрсатув, радио эшиттириш, эълонлар, янгиликлар ва ҳ.) аудио ва видео матнларни эшитиб, асосий маъносини тушуниб муҳокама қила олиш;

-ҳар қандай оғзаки нутқни тинглаб тушуниш.

-таълим тизимида мутахассисларни тайёрлашни сифат жиҳатидан яхшилаш, таълимнинг хилма хил шакллари ва усулларидан фойдаланиш ёрдамида ёшларнинг билим олишида замонавий таълим технологиялари ва ўқитишнинг интерфаол усулларини қўллаш долзарб вазифалардан биридир.

Шу ўринда замонавий таълим технологияларига тўхталиб ўтишни лозим топдик. Замонавий таълим технологиялари деганда ўқитишнинг техник воситалари ёки компьютерлардан фойдаланиш тушунилмайди, балки бу таълим жараёнини ташкил этишда ўқув фаолиятининг самардорлигини оширувчи омилларни таҳлил қилиш, ҳамда усул ва материалларни қўллаш, шунингдек қўлланилаётган усулларни баҳолаш йўли

орқали таълим жараёнининг асосларини ва уни лойиҳалаштириш йўлларини ишлаб чиқиш демакдир. [2;]

Педагогик луғатларда касбий компетентлик – мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллай олиниши сифатида қайд этиб ўтилган. [5;]

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутлади. Шундан келиб чиқиб, модернизация жараёнида рус тили фани ўқитувчиларининг касбий компетентлигини ривожлантириш янги ахборотларни ўрганишни, муҳим ижтимоий талабларни англай олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллай билишни тақозо этади.

Педагогик адабиётлар таҳлиliga асосланиб айтишимиз мумкинки, касбий компетентлик қуйидаги ҳолатларда яққол намоён бўлади:

- ўз билимларини изчил бойитиб боради;
- янги ахборотларни ўзлаштиради;
- давр талабларини чуқур англайди;
- янги билимларни излаб топади;
- уларни қайта ишлайди ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллайди;

Тажриба ва синов ишлари жараёнида биз, рус тили фани ўқитувчиларининг касбий, педагогик компетентлигини ривожлантиришда ўз устида ишлаш ва ўз-ўзини ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга деган хулосага келдик. Ўз-ўзини ривожлантириш вазифалари ўзини ўзи таҳлил қилиш ва ўзини ўзи баҳолаш орқали аниқланади.

Биламизки, таълим жараёнини ташкил этиш технологияси қуйидаги икки жиҳати билан тавсифланади:

- 1) ўқитиш (ўқитувчининг фаолияти);
- 2) ўрганиш (ўқувчиларнинг онгли билиш фаолияти). [4;]

Таълим жараёни ўқитиш ва ўрганишдан иборат бўлиб, ўқитиш (таҳсил олувчиларнинг билиш фаолиятларини бошқариш ва текширишга доир ахборот турлари, усул ва воситалари), ўрганиш (ўқув материални таҳсил олувчилар томонидан ўзлаштириш турлари, усул, воситалари) ўзининг методлари орқали амалга оширилади. Ўқитиш ва ўрганиш методлари ўзаро узвий алоқада бўлиб, ўқитиш жараёнини амалга оширишга хизмат қилади.

Ўқитиш жараёнини сифатли ва самарали ташкил этишда ўқитувчининг ўз устида ишлаши яъни мутахассис томонидан ўзини ижтимоий ҳамда касбий жиҳатдан ривожлантириш, камолотга эришиш йўлида мақсадли, изчил, тизимли ҳаракатларнинг ташкил этиши қуйидагиларда кўринади ва педагогнинг ўз устида ишлаши бир неча босқичда кечади.

Шу нуқтаи назардан қараганда қуйидаги амалий ҳаракатлари мутахассис сифатида унинг ўз устида ишлашини ифодалайди:

1. Ўз фаолиятини таҳлил қилиш асосида ютуқ ва камчиликларини аниқлаш;
2. Ютуқларини бойитиш ва камчиликларни бартараф этиш юзасидан аниқ қарорга келиш;
3. Ушбу қарор бўйича амалий ҳаракатларни самарали ташкил этиш йўлларини излаш;
4. Хато ва камчиликларни тақрорламасликка интилиш;
5. Қабул қилинган қарорнинг изчил бажарилишини доимий назорат қилиб бориш.

1-босқич 2-босқич 3-босқич 4-босқич 5-босқич - касбий билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштириб бориш;

- фаолиятга танқидий ва ижодий ёндошиш;

- касбий ва ижодий ҳамкорликка эришиш;
- ишчанлик қобилиятини ривожлантириш;
- салбий одатларни бартараф этиб бориш;
- ижобий сифатларни ўзлаштириш. [6;]

Демак, рус тили фани ўқитувчиларининг касбий компетентлигини ривожлантиришда аниқ мақсад, интилиш асосида педагогик жараёни такомиллаштириш;

- педагогик жараён самарадорлигини, ўзининг ишчанлик фаоллигини ошириш;
- изчил равишда янгиланиб бораётган педагогик билимларни ўзлаштириш;
- илғор технология, метод ҳамда воситалардан хабардор бўлиш;
- фаолиятига фан-техниканинг сўнгги янгилекларини самарали тадбиқ этиш;
- касбий кўникма ва малакаларини такомиллаштириш;
- салбий педагогик низоларнинг олдини олиш, бартараф этиш чораларини креатив ҳал қила олиш.

Рус тили фани ўқитувчисининг педагогик, психологик, мутахассисликка оид билимлар билан қуроллантириш, дидактик, тарбиявий ишларни ташкил этиш малакаларини ривожлантириш, руҳиятнинг касбий аҳамиятга эга хусусиятлари ва шахсий сифатлари, ўз-ўзини ривожлантириш мақсадлари, умумдидактик шарт-шароитлари, методик омилларига таяниш таълим самарадорлигини таъминлаш учун замин ҳисобланади.

Рус тили фани ўқитувчиларининг касбий компетентлигини ривожлантиришда педагогик одобнинг асосий шакллари қуйидагича мазмун касб этади: Касбий-педагогик бурч. Эзгулик ва ёвузлик, адолат ва адолатсизлик, тўғрисиўзлик ва ёлғончилик, раҳмдиллик ва шафқатсизлик, кўнгли оқлик ва кўнгли қоралик, ватанпарварлик ва ватанфурушлик, тинчлик ва уруш каби умуминсоний ахлоқий қадриятлар инсонлар ҳаёти, турмуш тарзи ва хатти-ҳаракатларида ўзига хос ўлчов бўлиб хизмат қилади.

Педагогик фаолиятда ҳам педагог ушбу қадриятларни улуғлай олиши, уларга таянган ҳолда фаолиятни ташкил этиши лозим. Шунингдек, ҳар бир педагог касбий-педагогик бурчини тўла англай олиши, уни адо этиш йўлида амалий ҳаракатларни ташкил эта билиши зарур. Педагог томонидан жамият, унинг аъзолари, педагогик ва ўқувчилар жамоаси олдида қандай вазибаларни бажариши зарурлигини, касбий-педагогик бурчини бажаришда қандай тамойилларга таянишни аниқ белгилаб олиниши ҳам шахс, ҳам мутахассис ва фуқаро сифатида ўз мавқеини мустақил белгилаш имкониятини яратади.

Касбий-педагогик бурч. Педагогик адолат, педагогик мажбурият (педагогик деонтология) педагогик обрў тамойилларга мувофиқ ташкил эта олса, у ҳолда ўз-ўзига бўлган ҳурмати ортади, ўз кучига ишонч пайдо бўлади. Бу эса педагогни янгидан янги ютуқларни қўлга киритишга рағбатлантиради. Агарда борди-ю, педагог касбий-педагогик бурчини англаса-да, бироқ, уни мавжуд ахлоқий талабларга мувофиқ ташкил эта олмаса, у ҳолда, энг аввало, ўзига бўлган ҳурматни йўқотади, ўзини шахс сифатида юқори баҳолай олмайди. [1;]

Педагогик адолат. “Адолат тушунчаси муайян тарихий шарт-шароит ва ижтимоий-иқтисодий муносабатлар билан белгиланади. Адолатнинг ахлоқий жиҳати инсонлараро муомалада бир хил муносабатда бўлишни, бир-бирининг иззат-нафсига тегмасликни, ахлоқ-одоб қоидаларига риоя қилишликни билдиради”. Қолаверса, адолат инсоний кадр-қиммат билан унинг жамият томонидан тан олинганлиги, мавжуд ахлоқий қоида ва мажбуриятлар ўртасидаги ўзаро мутаносибликни тавсифлашга хизмат қилади. Педагогик адолат ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, у педагогнинг педагогик жараёнга объектив, ҳаққоний ёндаша олиши, унинг ўқувчилар хулқ-атворини жамоа олдидаги хизматларига мувофиқ баҳолаш олишдаги ахлоқий тарбияланганлик даражаси (эзгу ишлари, қатъияти, жиддийлиги, инсонийлиги)ни ифодалайди. [5;]

Педагогик мажбурият (педагогик деонтология). Педагогик одобнинг муҳим

категорияларидан бири бўлган – педагогик мажбурият тушунчасида жамият томонидан ўқитувчи шахсига, у томонидан бир қатор педагогик мажбуриятларнинг бажарилишига нисбатан қўйиладиган талаб ва ахлоқий йўл-йўриқ, кўрсатмаларни ўзида жамлайди. [3;]

Педагог касбий фаолиятни ташкил этишда қуйидаги мажбуриятларни бажара олиши зарур: муайян меҳнат вазифаларини, асосан, ақлий меҳнат вазифаларини амалга ошириш; ўқувчилар, уларнинг ота-оналари, ҳамкасблар билан ўзаро муносабатни тўғри ташкил этиш; танлаган касбига, ўқувчилар ва педагогик жамоага ҳамда жамиятга бўлган шахсий муносабатини чуқур англаш. [5;]

Педагогик мажбуриятлар сирасида, яна шунингдек, касбий фаолиятни ташкил этишга ижодий муносабатда бўлиш, ўзига нисбатан талабчанлик, касбий билимларини бойитиб ва педагогик малакасини оширишга интилиш, ўқувчилар ва уларнинг ота-оналари билан ўзаро хурматга асосланган ва талабчан муносабатни ўрнатиш, мураккаб педагогик низоларни ижобий ҳал қилиш кўникмаларини ўзлаштириш кабиларни ҳам кўрсатиш зурур.

Педагогик обрў. Педагогнинг педагогик обрўга эга бўлиши у томонидан ташкил этиладиган касбий фаолият самарадорлигини кафолатлайди. Педагогик ўзи томонидан қозонган обрўга таяниб, ўқувчиларнинг хулқ-атворларини бошқаради, уларнинг ишончларини қозонади. Педагогик обрў педагогнинг маънавий-ахлоқий ва педагогик-психологик тайёргарлигини ҳам ифодалайди. У эга бўлган обрў даражасини унинг чуқур билими, заковати, маҳорати, ўз ишига бўлган муносабати ва бошқалар белгилайди. Педагогик қобилят. Педагогик жараённинг қанчалик самарали, муваффақиятли ташкил этилиши ўқитувчининг педагогик қобилятига эгаллигига боғлиқ. [6;]

Хулоса қилиб айтганда, таълимни модернизациялаштириш жараёнида ўқитувчининг фаол, самарали фаолият кўрсатишига йўналтирилган таълим жараёни ташкил этишда педагогик жараённинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш, педагогик механизмларни такомиллаштириш, таълим-тарбиянинг инновацион усулларида фойдаланиш ўқитувчининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда муҳим омил бўлиб ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мусурмонова О. Ўзбекистонда комил инсонни шакллантириш тенденциялари ва истиқболлари // Педагогик кадрларни тайёрлаш, тарихийлик, замонавийлик, истиқбол. Тошкент Давлат Педагогика университетида 2015 йил, 29 сентябрда ўтган илмий-амалий конференция материаллари. Т., 2015

2. Мусурмонова О. Педагогик технологиялар – таълим самарадорлиги омили; монография / Т.: “Yoshlar nashriyot uyi”, 2020. 184

3. Мирсолиева М.Т Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг касбий компетентлигини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш : Пед.фанл. доктори. ... дисс. автореф. – Т.: 2019. – 24 б.

4. Методологик аспект. Педагогик технология: муаммо ва истиқболлар (замонавий педагогик технологиянинг илмий-назарий асослари). Муаллифлар гуруҳи. / Т.: ОЎМКХТРМ, 300 бет.

5. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент, 2015. – 120 бет. Ўқув-методик қўлланма

6. <https://tmetod.uz/wp-content/uploads/Pedagogik-kompotentlik-va-kreativlik-asoslari.pdf>